

*Кабылова Света Амантуровна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
аспирант,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: svetaamanturovna@gmail.com*

ИНТЕРНЕТ ГЛОБАЛДЫК МЭЭ ҮЧҮН МЕТАФОРА КАТАРЫ

*Кабылова Света Амантуровна,
аспирант,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: svetaamanturovna@gmail.com*

ИНТЕРНЕТ КАК МЕТАФОРА ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОГО МОЗГА

*Kabylova Sveta Amanturovna,
researcher,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
e-mail: svetaamanturovna@gmail.com*

THE INTERNET AS A METAPHOR FOR THE GLOBAL BRAIN

Аннотация: Макалада кандайдыр бир интернеттен алынган маалыматты, кыймыл-аракетти түшүндүрүп берүү үчүн, иш-аракеттердин мүнөздөмөлөрүн колдонуучу техникалык каражаттын идеясын метафора катары түшүндүрүп берүү каралды. Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын өнүгүшү жеке адамдарга жана бүтүндөй коомго актуалдуу экономикалык жана социалдык көйгөйлөрдү натыйжалуу жана чыгармачылык менен чечүүгө зор мүмкүнчүлүктөрдү ачты.

Аннотация: В статье рассматривается объяснение идеи технического средства, использующего характеристики действий в качестве метафоры для объяснения информации и действий, взятых из интернета. Развитие информационных и

коммуникационных технологий открыло перед человеком и обществом в целом большие возможности для эффективного и нестандартного решения актуальных экономических и социальных проблем.

Annotation: The article considered the explanation of the idea of a technical tool that uses the characteristics of actions as a metaphor for explaining information and actions taken from the Internet. The development of information and communication technologies has opened up great opportunities for the individual and society as a whole for an effective and non-standard solution to urgent economic and social problems.

Түйүндүү сөздөр: метафора, интернет, глобалдык чөйрө, технологиялар, электрондук почта, кибермейкиндик.

Ключевые слова: метафора, интернет, глобальная среда, технологии, электронная почта, киберпространство.

Key words: metaphor, internet, global environment, technology, email, cyberspace.

Киришүү. Азыркы учурда интернеттен ар тараптуу маалыматтарды алууга мүмкүнчүлүктөр бар. Булардын ичинен интернеттин билим берүү тармагында да өнүгүү жүрүүдө. Учурда интернеттен билим берүү тармагында көптөгөн интернет баракчаларды табууга болот.

Маалыматташтыруунун объективдүү процессинин натыйжасы болуп саналуу менен бирге өзүнө башка формалардын эң мыкты белгилерин камтыган, аралыктан окутуу XXI кылымга билим берүүнүн айрыкча келечектүү жана технологиялары катары кирди.

Изилдөөнүн максаты. Билим берүүнүн глобалдык чөйрөсү катары интернет-технологиясын колдонууга иштелип чыккан интернет платформаларынын каражаттардын мазмунуна талдоо жүргүзүү жана пайдалануу.

Изилдөөнүн милдети. Бул көйгөйдү изилдөө үчүн төмөнкү милдеттер коюлду:

1. Метафора түшүнүгүн ачып көрсөтүү;
2. Интернет жаңы социалдык технологиялардын куралы катары экендигин аныктоо;
3. Интернет XXI кылымдын илиминин маалыматтык-коммуникациялык чөйрөсү билим берүүнүн глобалдык чөйрөсү катары экендигин тастыктоо.

Изилдөөнүн методикасы. Интернеттен аудио-көрсөтмө технологиялардын каражаттарын активдүү пайдалануу боюнча мугалимдердин жеке, ачык жана сабактардын дисциплиналарын изилдөөчү сайттарын, электрондук окуу китептерин, интерактивдик тесттерин, электрондук китепканаларды, ошондой эле ар кандай билим берүү ресурстарын ж.б. окуп билүүдө көрсөтмөлүүлүк (демонстрациялоо) методу колдонулат. Көрсөтмөлүүлүк же демонстрациялоо методу (курулай сөз менен эмес, сөздү көрсөтмөлүүлүк менен бекемдеп,

далилдөө жана натыйжаны жалпыга жарыялоо).

Негизги мазмуну. Бул макалада изилдене турган негизги маселе жаңы чөйрө, метафоралык түшүнүүнү талап кылат. Метафоралардын жетишсиздиги жок, айрыкча, алар жарым-жартылай интернеттин практикалык өнүгүүсүнө чейин эле сунушталган. Бул жаңы жана эски метафораларга «электрондук чек ара», «электрондук агора», «кибермейкиндик», «дүйнөлүк желе», «электрондук почта», жаңы метафора «электрондук сервистер», «гугл платформалары» жана башкалары кирет.

«Интернет-технологиялары биздин жашоо чөйрөбүзгө сиңүүдө жана өнүгүүдө. Технологиянын өнүгүүсү менен бирге дүйнө жүзүндө интернет колдонуучулардын саны да тездик менен көбөйүүдө» [1, 64-б.]. Бул теманы жазууда ушул метафоралардын айрымдарын карап чыгууга болот.

Метафора – сүйлөм бир нерсени башка нерсеге эскерүү менен айтып жаткан учуру аталат. Метафораларда бири-бирине тиешеси жок, бирок жалпы мүнөздөмөлөргө ээ болгон эки нерсенин салыштырылышы бар:

1. Объект, иш-аракет же идея башка нерсенин символу катары.
2. Терминдерге жана түшүнүктөргө да тиешелүү жана терең маани берүү үчүн колдонулат. Метафора бир нече түргө ээ болушу мүмкүн: аппозициялык, таза, визуалдык же таза эмес.

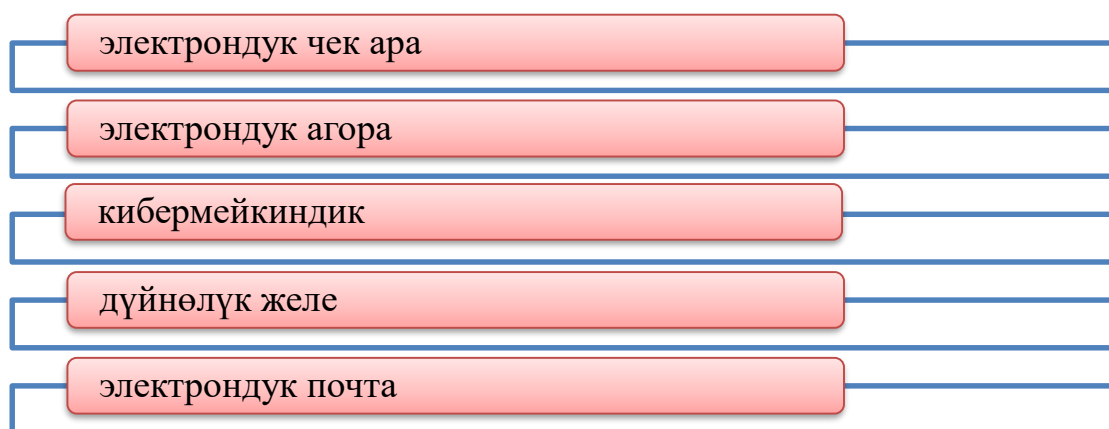
Метафора – кандайдыр бир нерсени же кыймыл-аракетти түшүндүрүп берүү үчүн, башка нерсенин же иш-аракеттердин мүнөздөмөлөрүн колдонуучу фигура. Башкача айтканда, ал басып алгысы келген идеяны жакшыраак түшүндүрүп берүү үчүн окшоштукту колдонот [2, с. 64].

Жогорудагы айтылгандардын негизинде метафора түшүнүгүнөн төмөнкүдөй жыйынтык алынды:

- Салыштырууну колдонуп, идеяны түшүндүрүүгө жардам берүү.
- Аны түз мааниде эмес кыйыр мааниде кабыл алыш керек.

Жаңы чөйрө, метафоралык түшүнүүнү талап кылат. Метафоралардын жетишсиз-

диги жок, айрыкча, алар жарым-жартылай эле сунушталган. Бул жаңы жана эски интернеттин практикалык өнүгүүсүнө чейин метафораларга төмөнкүлөр (1-сүрөт) кирет:

1-сүрөт. Жаңы жана эски метафоралар

Интернет чөйрөсү мурунку тарыхый доорлордун жана азыркы учурдун хроно-топтору менен белгилүү экологиялык функционалдык байланыштарды сактап турат. Ал экономикалык жактан да, техникалык жактан да өнүккөн өлкөлөрдүн жана өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн өкүлдөрү болгон миллиондогон адамдардын катышуусунда (бир жолку – реалдуу убакытта же кечиккен, көп убакыттуу) тездик менен «отурукташып» жатат.

«Заманбап маалыматтык революция жана интернеттеги маалыматтык тармактын калыптанышы утопиялык жана дистопиялык күтүүлөрдүн жана коркуулардын бардык спектрин жаратты» «электрондук агора» жана интернеттин негизинде түздөн-түз электрондук демократияны калыптандыруу менен байланышкан күтүүлөрдөн тартып тармактын кудайдын себептеринин келип чыгышы менен байланышкан кыяматтык коркуу сезимдери, аларды жаңы электрондук «чек арада» күчтүү электрондук корпорациялар менен күрөшүп жаткан эр жүрөк «кибермейкиндиктин» сүрөттөрү массалык маданият тарабынан ийгиликтүү эксплуатацияланып, негиз болуп калды [2, 66-79-бб].

Бул жаңы жана эски метафораларга карата кененирээк түшүнүк берип өтсөк:

1. **Электрондук агора.** Байыркы грек «агора» менен интернеттин корреляциясы –

жаңылыктарды эркин талкуулоо жана коомдук турмушка байланыштуу чечимдерди кабыл алуу үчүн жарандардын чогулушу, ошондой эле мындай чогулуштар үчүн шаардык аянтча кеңири жайылды. Агора ошондой эле көңүл ачуу үчүн арналган (анын ичинде театрлаштырылган жана гимнастикалык) жана кылымдар бою соода бул аянтта барган сайын маанилүү ролду ойной баштаган. Электрондук (жада калса интернетке чейинки) ыктыярдуу бирикмелерди агора менен тутумдаштыра салыштырууну күнүмдүк жашоонун алгачкы жана дагы деле болсо эң таасирдүү жазуучуларынын бири жана коомдук практиканын жаңы формасынын теоретиктери аныктаган. «Интернеттеги Агора» метафорасынын эвристикасы чектелүү. Чындыгында, агора – бул ыйык, социалдык, күнүмдүк жана айкалыштырган көп функционалдык билим берүү. Интернет дагы көп функционалдуу – бул жеке жана ишкер байланыш үчүн гана эмес, барган сайын сатып алуу-сатуу чөйрөсү (электрондук соода), ошондой эле көңүл ачуу – жөн гана музыкалык файлдарды издөө жана жүктөө, телекөрсөтүүлөр, видеолор, оюндар (анын ичинде башка адамдар менен) ж.б. Бул көп функционалдуулук кандайдыр бир деңгээлде агоранын айрым элементтерин интернеттин иштешинде көрүүгө мүмкүнчүлүк берет.

2. Электрондук чек ара. Чек аранын метафорасы агоранын же глобалдык ал тургай «санариптик бөлүнүүнү» жеңип чыгуу глобалдык программасын ишке ашыруу, ааламдашуу мезгилинин башталышы жана дүйнөнүн оңой жеткиликтүүлүгү интернет жана алардын мурунку экзотикалуулугун жоготуу жаңы муундарга тоскоол болбойт. Электрондук чек ара жаңылыктарды тармактык технологияларды колдогондордун санына айландырууну, жек көрүндү жашоодон «кибер мейкиндикке качып», өзүн табуунун жана чыныгы адамды түшүнүүгө же толук ачып берүүнүн жолу катары билдирет.

3. Кибермейкиндик. Агоранын же чек аранын метафораларына караганда кибермейкиндиктин метафорасы чыныгы психологиялык идеяларга дал келет. Интернет чөйрөсүн белгилүү бир деңгээлдеги дүйнө катары кабыл алуудагы туруктуу тенденцияны жок кылуу кыйыны кибермейкиндик. Мындай метафоралар илимий очерктерде гана эмес, конкреттүү адамдардын интернетте иштөө индивидуалдык тажрыйбасы жөнүндө отчеттордо дагы бар.

Биринчи жолу «кибермейкиндик» терминин Уильям Гибсон 1984-жылы өзүнүн «Нейромеранс» романында колдонгон [3, 317-б.]. Бул эмгекте кадимки кабыл алуу органдарын алмаштыруучу инструменттердин колдонуучулары сүрөттөлгөн. Бул инструменттер (кибердектер) дүйнө жүзү боюнча компьютердик тармак менен байланышуу үчүн интерфейс катары кызмат кылат жана алардын колдонуучулары кибермейкиндик компьютердик тармагы болуп саналат.

А.Э. Войскунский белгилегендей, кибермейкиндиктин метафорасы, акыл-эс менен чагылдырылган жана маалымат дүкөндөрүнө толгон белгилүү бир виртуалдык дүйнөнүн болушун билдирет [4, 336-б.].

Бүгүнкү күндө кибермейкиндик түшүнүгү көп учурда байланыштуу интернет түшүнүгү. Интернетте, веб-сайттар, электрондук почталар, социалдык тармактар ж.б. аркылуу болуп жаткан нерселердин бардыгы серверлердин жана колдонуучулардын жайгашкан жеринен тышкары, белгилүү бир

мамлекетте болбойт. Бирок кибермейкиндик интернеттен чоңураак.

Кибермейкиндик ал бир жерде бөлүштүрүлгөн тармакта бар болсо дагы, бирок эч жерде «бул жерде (здесь)» жана «азыр (теперь)» эмес, ошондуктан виртуалдык дүйнөгө салыштырууга болот. Кибермейкиндик байланыштан тышкары жаңы тажрыйба калыптанып, индивид виртуалдык орган катары жашайт, ал «чындыгында» жок, бирок анын өмүр баяны, илимий эмгектеринин тизмеси, сүрөттөр, банк эсеби, салык чегерүүлөрү, насыялар, жада калса карыздар да болушу мүмкүн, башка ушул сыяктуу виртуалдык субъекттер менен кат алышуунун издери. Ал жараткан нерселердин бардыгы маалымат эсинде жана өзүнүн фантазиясында сакталат. Компьютердеги баскычтарды бир аз басуу менен, адам сүйлөө, талкуулоо, жолугушууларга катышуу үчүн, б.а. виртуалдык байланышты керектүү жерге жана убакытка өткөрө алат, б.а. көзгө көрүнбөгөн, бирок чыныгы виртуалдык тармакта жашап калат [5].

Виртуалдык дүйнөнү түшкө салыштырса болот. Тышкы дүйнө мындан ары аң-сезимге мынчалык таятпайт жана адам учурдагы окуялардан баш тарта алат. Ал бир эле учурда рефлексивдүү абалда болуп, өзүнүн жана башкасынын ролун ойной алат, ачылып жаткан сценарийдин кайтарылгысыдыгынан жана сөзсүздүгүнөн коркпой, ар кандай учурда туюктан же өмүргө коркунуч туудурган кырдаалдан чыгып кетиши мүмкүн

Ал толугу менен кибермейкиндикке чөгөт, чындык сезими жоголот. Кибермейкиндикте жеке баарлашууда мүмкүн эместигин айтуу оңой, психологиялык жактан билдирүү кыйын, бул жерде анонимдүүлүктү сактоого болот. Ушундай жол менен «жашоону» жана «иш-аракет кылууну» үйрөнүп, адам менен кадимки баарлашуу жөндөмүн жоготуп алуу оңой, бул чындыктан виртуалдык дүйнөгө учуп кетүү себеп болот.

4. Бүткүл Дүйнөлүк Желе. Акыркы он жылдыкта тездик менен өнүгүп келе жаткан Интернет, б.а. анын ичинде Бүткүл Дүйнөлүк

Желе (WWW) өз ара байланышкан компьютердик тармактардын конгломераты жана акыр аягында компьютерлер жана алар менен иштеген адамдар ар кандай билим тармактарына таандык ойчулдардын көңүлүн бурушту. Интернет жана WWW жүздөгөн миллион адамдар үчүн жагымдуу болуп, индивидуалдык жана социалдык өнүгүүнүн өзгөчө фактору болуп калды (ар кандай баалоолор боюнча – кеминде 250 миллион, ал тургай андан эки эсе көп), анын ичинде көптөгөн адамдар болгон, буга чейин компьютерлерди колдонуу жөнүндө ойлонгон эмес.

Интернет бул компьютерлерди жана башка ар кандай техникалык каражаттарды, ар кандай маалымат базаларын, ушул бөлүштүрүлгөн тармакка туташып, интерактивдүү иштешкен колдонуучуларды бириктирген локалдык тармактарга негизделген заманбап социалдык-техникалык система. «Дүйнөлүк желе» маанисиндеги интернеттин пайда болуу тарыхы ХХ кылымдын экинчи жарымына барып такалат. АКШнын Коргоо министрлиги согуш болгон учурда ишенимдүү маалымат алмашуунун бирдиктүү системин иштеп чыгууну чечип,

Американын бир нече институттарына тапшырма берген. 1957-жылы АКШнын коргоо министрлигинин алдында уюшулган Алдыңкы Изилдөө Долбоорлорунун агенттиги (ARPA) 1969-жылдын 1-сентябрында изилдөө институттардын ортосундагы компьютер аркылуу маалымат алмашууну камсыз кылган алгачкы бириккен желени түзүп чыгат. Биринчи компьютердик тармак ARPANET деп аталып, АКШнын төрт илимий мекемесин бириктирген. Бул мекемелер Коргоо министрликке алдыңкы катардагы технологияларды иштеп чыгышкан. Алгачкы билдирүү ARPANET түйүнүнө LO деген тамганы жиберүүдөн башталат. Чындыгында LOGIN деген сөздү жөнөтүү пландалган. Бирок эки тамгадан кийин түйүн менен компьютердин ортосундагы байланыш үзүлүп кеткен. Ал эми 1971-жылы Bolt Beranek and Newman аттуу компьютердик фирманын программисти Рэй Томлисон алгачкы электрондук почтаны жана @-электрондук белгини иштеп чыгат. 1973-жылы маалымат алмашуу тармагына Норвегия жана Улуу Британиянын ири уюмдары кошулуп, тармак эл аралык деп аталып калган.

2-сүрөт. Дүйнөлүк желе

1982-жылы Арпанет TCP/IP аталыштагы бирдиктүү тармактык тилди түзүп чыгуу менен азыркы интернет келип чыккан. 1983-

жылы ARPANET маалымат берүүдө жалпы протоколду (TCP/IP) түзгөндөн кийин «Интернет» деп аталат. 1988-жылы кыскача

тексттик билдирүүлөр (чат) менен сүйлөшүүгө мүмкүн болгон. 1990-жылы интернет «Дүйнөлүк желе» (2-сүрөт) деп аталат.

Анткени бир эле компьютерден дүйнөнүн булуң-бурчундагы маалыматтар менен таанышууга жол ачылган. Кыргызстанга болсо интернет 1995-жылдан тартып келе баштаган. Алгач болуп интернет баракчаларын чектөөгө алуу 1999-жылдан баштап катталган. Бул жылдардан тартып, Кытайда, Сауд Арабиясында, Иран, Египет диний жана саясий көз караштарга туура келбеген сайттарга чектөөлөр киргизилген. Алгач пайда болгондо коммуникациялык технологиялардын ичинен радио 38 жылдын, телекөрсөтүү 13 жылдын ичинде дүйнө боюнча 50 миллион угарман жана көрөрман топтосо, интернет пайда болгондон кийин 5 жылдын ичинде гана 50 миллион колдонуучусун топтой алган.

Интернеттин туулушуна шарт түзгөн, бул интернет тармагындагы стандарттык берүүнү башкаруунун протоколунун жаралышы болгон жана бардык жеткиликтүү маалымат булактарын бириктирүүгө негиз болгон «Дүйнөлүк Желе» жана атайын программасы, аны менен атайын билими жок каалаган колдонуучу оңой эле иштей алат. Бир сайттан экинчисине өтүү. Дал ушул мезгилден кийин интернеттин иш жүзүндө өнүгүшү дүйнөлүк масштабда башталды, ал бүгүнкү күндө ар кандай максаттарда колдонулган техникалык курал катары эмес, өзгөчө онтологиялык чындык – кибермейкиндик катары каралат.

Натыйжада интернет дүйнөдөгү эң бат жайылган жана эң оперативдүү маалымат булагына айланган.

5. Электрондук почта. Кадимки почтадан айырмаланып электрондук почта бир канча эсе ылдам жана андагы каттардын көлөмүндө чек жок. Болгону кат жөнөтүлө турган адамдын дарегин билүү жетиштүү. Электрондук почта – интернет колдонуучулар арасында жекеме-жеке маалыматтарды алмашуу же кат беришүүнү камсыз кылган каражат. Электрондук почта алгач болуп 1971-жылы «Болт Беранек энд

Ньюман» компаниясынын кызматкери Рей Томлисон тарабынан ойлонуп табылган.

Учурда электрондук почталар интернет менен кошо өнүгүүгө дуушар болуп, акча төлөнүүчү электрондук почталар дагы пайда болууда. Акылдуу почталар акысыз почталардын көрсөткөн кызматынан сапаттуулугу менен айырмаланат. Каттарды бат жеткирет, керексиз каттардан почта кутусун сактайт жана интернет аркылуу соода учурунда ишенимдүүлүктү арттырат.

Ал эми акысыз электрондук почта кызматтарынын ичинен дүйнөдө Outlook.com, Yahoo!, Mail, Mail.com, Gmail өндүү электрондук почта порталдары көп колдонулат.

Жыйынтык: Жогорудагы айтылгандарды анализдөөнүн негизинде төмөндөгүдөй корутунду чыгарсак болот, интернет коомдун бардык чөйрөлөрүнө (экономика, саясат, илим, билим берүү, искусство ж.б.) уламдан-улам таасирин тийгизип, миллиондогон адамдардын жашоо образын түп-тамырынан бери өзгөртүп, барган сайын жаңы социалдык технологиялардын пайда болушуна түрткү берет. Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын өнүгүшү жеке адамдарга, компанияларга жана бүтүндөй коомго актуалдуу экономикалык жана социалдык көйгөйлөрдү натыйжалуу жана чыгармачылык менен чечүүгө зор мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Экономикалык карым-катнаштарды электрондоштуруу, диалог, аралыктан окутуу, телемедицина коомдук процесстерди күчөтүп гана тим болбостон, ар кандай улуттагы жана мамлекеттердеги адамдардын ортосундагы түз байланышуу мүмкүнчүлүгүн реалдуу убакытта өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Адабияттар:

1. Голе М., Бообекова К. Компьютер оюндарын ойноо мөөнөттөрүнүн окуучулардын академиялык ийгиликтерине тийгизген таасири. // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2014. – №2 (30). – С. 62-70.

2. Войскунский А.Е. Метифора интернета // Вопросы философии. – 11, 2001. – С. 64-79.
<http://www.relarn.ru:8080/HUMAN/CYBERSPACE.HTML>
3. Гибсон Уильям. Нейромант: Фантаст. роман / Пер. с англ. Е. Летова, М. Пчелинцева. – М.: Аст.: СПб.: Terra Fantastica, 2000. – 317 с.
4. Астляйтнер Г. Дистантное обучение посредством WWW: социальные и эмоциональные аспекты // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А.Е. Войскунского. – М.: Можайск-Терра, 2000. – С. 333-366.
5. Esenalieva G.A. Cyber security in the education system // Alatoo Academic Studies. – Бишкек, 2022. – № 1. – С. 167-171.

Рецензиялаган:
Мамбетакунов У.Э.,
педагогика илимдеринин доктору, профессор